

บทความปริทรรศน์

ประเด็นจริยธรรมการวิจัยในคนทางด้านสังคมศาสตร์

Ethical Issues in Social Science Research Involving Human Subjects

เบญจา ยอดดำเนิน-แอตติก

Bencha Yoddumnern-Attig

ABSTRACT

All research projects involving human subjects are mandated to adhere strictly to ethical practices in order to protect individual privacy and maintain confidentiality. This article provides practical guidance on using basic ethical principles in social science research involving human subjects. The presentation begins with a brief history of research ethics. It then looks at basic ethical principles and issues and how they are applied in the social science research process. Thereafter, the discussion moves on to identify the risks that can arise if social science research projects do not follow ethical guidelines, as well as presenting ways to protect privacy and maintain confidentiality, especially under different social and cultural contexts. The key ethical issues are then summarized in the article's conclusion.

Keywords: ethical issues, research involving human subjects, social science

บทคัดย่อ

ปัจจุบันการศึกษาวิจัยที่เกี่ยวข้องกับคนทุกโครงการ จำเป็นต้องปฏิบัติตามหลักการพื้นฐานของจริยธรรมสำหรับการวิจัยในคนอย่างเคร่งครัดเพื่อไม่ให้เกิดการละเมิดความเป็นส่วนตัวของผู้ให้ข้อมูลหรือผู้ร่วมวิจัย รวมทั้งยังเป็นการป้องกันและรักษาข้อมูลให้เป็นความลับ มิให้รั่วไหลไปสู่บุคคลภายนอกได้

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อรวบรวมปรัชญาพื้นฐานและแนวทางต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการวิจัยในคน โดยเฉพาะอย่างยิ่งงานวิจัยทางด้านสังคมศาสตร์ เพื่อให้ผู้สนใจได้ใช้เป็นแนวปฏิบัติ ทั้งนี้บทความจะเริ่มจากประวัติความเป็นมาโดยสังเขปของหลักจริยธรรมสำหรับการวิจัยในคน หลักการพื้นฐาน และการนำมาประยุกต์ใช้ในการวิจัยทางด้านสังคมศาสตร์ รวมทั้งระบุถึงความเสี่ยงต่างๆ อันอาจเกิดขึ้นได้

จากการวิจัยทางด้านสังคมศาสตร์การปกป้องความเป็น ส่วนตัวและการรักษาความลับ โดยเฉพาะโครงการที่ ศึกษาในสังคมที่มีบริบททางสังคม-วัฒนธรรมที่แตกต่าง และในที่สุดท้ายเป็นการสรุปสาระหลักของ จริยธรรมการวิจัยในคนที่นักวิจัยพึงปฏิบัติ

คำสำคัญ: ประเด็นจริยธรรม การวิจัยในคน สังคมศาสตร์

บทนำ

การวิจัยในคน หมายถึง การวิจัยที่เกี่ยวข้องกับ คน ไม่ว่าจะเป็นการศึกษาทางด้านร่างกาย จิตใจ พฤติกรรม และสังคม การวิจัยในคนจึงครอบคลุมทั้ง ทางด้านการแพทย์ ระบาดวิทยา พฤติกรรมศาสตร์ สังคมศาสตร์ และมนุษยศาสตร์

ปัจจุบันการศึกษาวิจัยที่เกี่ยวข้องกับคนทุก โครงการ จำเป็นต้องตระหนักถึงประเด็นทาง จริยธรรมอย่างถี่ถ้วน การทบทวน ตรวจสอบ ประเด็นทางจริยธรรม ทั้งโดยตัวผู้วิจัยเอง และโดย คณะกรรมการจริยธรรมการวิจัยในคน จึงถือเป็น เรื่องสำคัญเพื่อไม่ให้เกิดการละเมิดสิทธิส่วนบุคคลของ ผู้ให้ข้อมูล หรือผู้เข้าร่วมวิจัยโดยมิได้ตั้งใจ รวมทั้ง เป็นการป้องกันและรักษาข้อมูลให้เป็นความลับ มิให้ รั่วไหลไปสู่บุคคลภายนอกได้

การวิจัยที่เกี่ยวข้องกับคนนั้นมีประเด็นทาง จริยธรรมหลายประการที่เกี่ยวข้องกับทั้งตัวผู้วิจัยเอง และผู้เข้าร่วมวิจัย โดยหลักการแล้วผู้ที่ทำวิจัยในคน จำเป็นต้องชี้แจงให้ผู้เข้าร่วมวิจัย(หรือผู้ให้ข้อมูล)เข้าใจ ถึงวัตถุประสงค์และขั้นตอนต่างๆ ของการทำวิจัย รวมทั้งสิทธิของผู้เข้าร่วมวิจัยในการที่จะปฏิเสธหรือ ถอนตัวจากโครงการโดยไม่มีผลกระทบใดๆ ตามมา ในภายหลัง ในปัจจุบันมีการศึกษาวิจัยที่เกี่ยวข้องกับ คนจำนวนมากมาย ซึ่งในการทำวิจัยบางครั้งอาจมี การล่วงละเมิดสิทธิส่วนบุคคลโดยไม่ตั้งใจ หรือโดย ไม่รู้ตัว ดังนั้น เพื่อหาแนวทางในการป้องกัน เหตุการณ์ในลักษณะดังกล่าวจึงเป็นหน้าที่ของนักวิจัย

ที่จะต้องเรียนรู้ และทำความเข้าใจหลักการวิจัย โดย คำนึงถึงประเด็นจริยธรรมที่เกี่ยวข้องกันทุกขั้นตอน ของการทำวิจัย การสร้างจิตสำนึกของนักวิจัยให้เป็น ผู้มีคุณธรรมและจริยธรรมเป็นสิ่งที่มีความสำคัญยิ่ง และจำเป็นต้องมีการรณรงค์ให้มีการปฏิบัติที่เป็น รูปธรรม และอย่างกว้างขวาง (บุปผา และคณะ 2544: ก)

บทความฉบับนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อรวบรวม ประเด็นพื้นฐาน แนวทาง และข้อพึงปฏิบัติต่างๆ ที่ เกี่ยวข้องกับจริยธรรมการวิจัยในคน โดยเฉพาะอย่างยิ่งงานวิจัยทางด้านสังคมศาสตร์ เพื่อให้แก่นักวิจัย นัก ศึกษา และผู้สนใจทั่วไปได้ใช้เป็นแนวปฏิบัติ เพื่อ ประโยชน์ของผู้เข้าร่วมวิจัย ผู้วิจัยเอง และเพื่อสังคม โดยรวม ทั้งนี้บทความจะเริ่มจากประวัติความเป็นมา ที่เกี่ยวข้องกับหลักการจริยธรรมสำหรับการวิจัยใน คนโดยสังเขป หลักการพื้นฐาน ประเด็นจริยธรรม สำหรับการวิจัยในคนทางด้านสังคมศาสตร์การปกป้อง ความเป็นส่วนตัวและการรักษาความลับ ประเด็นทาง สังคม-วัฒนธรรมที่เกี่ยวข้อง และส่วนสุดท้าย เป็นการสรุปสาระหลักของจริยธรรมการวิจัยในคนที่ นักวิจัยพึงปฏิบัติ

ประวัติความเป็นมาโดยสังเขป

หลักการเกี่ยวกับการศึกษาวิจัยในคนเริ่มมีให้ เห็นอย่างจริงจังเป็นครั้งแรก ใน พ.ศ. 2490 ที่เรียก ว่ากฎเกณฑ์นูเรมเบิร์ก (Nuremberg Code) ซึ่งใช้ เป็นหลักเกณฑ์สากลในการป้องกันการใช้คนในการ ทดลองทางการแพทย์อย่างไรมนุษยธรรม โดยมีหลัก การสำคัญ คือ การทดลองศึกษาใดๆ ในคนจะกระทำ ได้ก็ต่อเมื่อได้รับความยินยอมโดยสมัครใจจากผู้นั้นเสีย ก่อน (วิชัย, 2544; Adler and Clark, 2008) อย่างไรก็ตาม กฎเกณฑ์นูเรมเบิร์กเป็นกฎเกณฑ์กว้างๆ ไม่ได้มี รายละเอียดเพื่อเป็นแนวทางในการปฏิบัติแต่อย่างใด

ต่อมาใน พ.ศ. 2507 แพทยสมาคมโลก (World Medical Association) ได้จัดประชุมสมาชิกของ สมาคมครั้งที่ 18 ที่กรุงเฮลซิงกิ ประเทศฟินแลนด์

ในการประชุมครั้งนั้น ได้มีการออกปฏิญญาเฮลซิงกิ (The Helsinki Declaration, 1964) ฉบับแรก (และฉบับแก้ไข พ.ศ. 2518) (CIOMS, 2002) ซึ่งได้วางหลักเกณฑ์เป็นแนวปฏิบัติเกี่ยวกับการศึกษาวิจัยในคนให้ชัดเจนยิ่งขึ้น (วิชัย, 2544; World Medical Association, 1964; Kitiyaporn, 2001) และนับตั้งแต่ปี พ.ศ. 2513 เป็นต้นมา กฎเกณฑ์ แนวทางในการปฏิบัติเกี่ยวกับการศึกษาวิจัยในคน ได้มีการปรับปรุงขยายความ เพื่อให้ครอบคลุมสถานการณ์และประเด็นใหม่ๆ มากขึ้น รวมทั้งการตั้งคณะกรรมการจริยธรรมการวิจัยในคน (Institutional Review Board-IRB) เพื่อช่วยประเมินและรับรองให้โครงการวิจัยได้ปฏิบัติตามหลักเกณฑ์ของจริยธรรมการวิจัยในคนอย่างแท้จริง งานชิ้นที่สำคัญ เช่น รายงานเบลมอนต์ว่าด้วยหลักการสำคัญและแนวทางในการปกป้องผู้เข้าร่วมวิจัยในการวิจัยในคน (The Belmont Report: Ethical Principles and Guidelines for the Protection of Human Subjects of Research) (U.S. Department of Health, Education and Welfare, 1979) ทั้งนี้รายงานเบลมอนต์อาจถือได้ว่าเป็นต้นแบบประเด็นทางจริยธรรมที่โครงการวิจัยในคนสายสังคมศาสตร์ได้ใช้เป็นแนวทางปฏิบัติ (Pullman, 2002)

หลักการสำหรับจริยธรรมการวิจัยในคน

หลักการสำคัญสำหรับจริยธรรมการวิจัยในคนในเบื้องต้นมีอยู่ 3 ประการด้วยกัน คือ (1) หลักการเคารพในบุคคล (respect for persons) (2) หลักผลประโยชน์ (beneficence) และ (3) หลักความยุติธรรม (justice) (จรรยา, 2544; วิชัย, 2544; แสวง, 2544; Wallace, 2006) ในระยะหลังที่มีการศึกษาเรื่องโรคเอดส์ ซึ่งมีผลกระทบต่อครอบครัว และชุมชนมากขึ้น จึงได้มีหลักเกณฑ์เพิ่มขึ้นเป็นหลักเกณฑ์ที่ (4) คือหลักการเคารพในชุมชน (respect for communities) (Quinn, 2004)

(1) หลักการเคารพในบุคคล: สาระหลัก

เกี่ยวข้องกับการป้องกันความลับและความเป็นบุคคลของผู้เข้าร่วมโครงการ กล่าวคือ เคารพในการตัดสินใจของผู้ร่วมวิจัย (ผู้ให้ข้อมูล) ต้องได้รับความยินยอมด้วยความสมัครใจจากผู้เข้าร่วมวิจัยโดยปราศจากการบังคับ ช่มชู้ หลอกลวง ลำค้ำผิด หรือการกดดันในรูปแบบต่างๆ

(2) หลักผลประโยชน์: โครงการวิจัยต้องคำนึงถึงประโยชน์สูงสุดต่อผู้เข้าร่วมวิจัย รวมทั้งระมัดระวังป้องกันอันตราย หรือความเสี่ยงอันอาจจะเกิดขึ้นได้ทั้งทางร่างกายและจิตใจต่อผู้เข้าร่วมโครงการวิจัย

(3) หลักความยุติธรรม: การเลือกผู้เข้าร่วมวิจัยอย่างเหมาะสมและยุติธรรม กล่าวคือ การกระจายทั้งความเสี่ยง (ที่อาจเกิดขึ้น) และประโยชน์ที่ได้รับอย่างเท่าเทียมกัน โดยไม่ลำเอียงต่อกลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง หรือละเลยกลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง

(4) หลักการเคารพในชุมชน: มีสาระหลักเช่นเดียวกันกับหลักการเคารพในบุคคล กล่าวคือ ต้องให้ชุมชนตัดสินใจว่าจะเข้าร่วมโครงการวิจัยหรือไม่ (โดยสมัครใจ) รวมทั้งการรักษาความลับข้อมูลชุมชนด้วย

ความหมายที่แฝงอยู่ในแต่ละหลักการ ซึ่งสะท้อนให้เห็นในกระบวนการวิจัยสามารถสรุปได้ดังแสดงในตารางที่ 1

ประเด็นจริยธรรมการวิจัยในคน ทางด้านสังคมศาสตร์

โดยภาพรวมแล้ว หลักการเกี่ยวกับจริยธรรมการวิจัยในคนทางด้านสังคมศาสตร์มีลักษณะคล้ายคลึงกันกับของทางด้านวิทยาศาสตร์การแพทย์ สาธารณสุขศาสตร์ และระบาดวิทยา กล่าวคือ ให้ความสำคัญต่อ กระบวนการขอคำยินยอม การรักษาความลับและความเคารพในความเป็นส่วนตัวของผู้ให้ข้อมูล ประเมินความเสี่ยงและประโยชน์ที่จะได้จากการวิจัย รวมทั้งความชัดเจนเหมาะสมใน

ตารางที่ 1 ความหมายที่แฝงอยู่ในแต่ละหลักการสำหรับจริยธรรมการวิจัยในคนและสะท้อนให้เห็นได้ในแต่ละจุดของกระบวนการวิจัย

หลักการ	ความหมายที่แฝงอยู่ภายใต้แต่ละหลักการ	สะท้อนให้เห็นได้ใน
(1) หลักการเคารพในบุคคล	- ผู้วิจัยชี้แจงข้อมูลเกี่ยวกับโครงการวิจัยแก่กลุ่มประชากรเป้าหมายอย่างละเอียดถี่ถ้วนชัดเจน ซึ่งครอบคลุมทั้งวัตถุประสงค์ กระบวนการ จุดมุ่งหมายของโครงการฯ รวมทั้งความเสี่ยงอันอาจเกิดขึ้นได้ - ผู้วิจัยให้กลุ่มประชากรเป้าหมายเป็นผู้ตัดสินใจเข้าร่วม หรือไม่เข้าร่วมโครงการ โดยความสมัครใจ	- เอกสารชี้แจงผู้เข้าร่วมวิจัย (participant information sheet) - หนังสือแสดงเจตนายินยอมเข้าร่วมการวิจัย (informed consent form)
(2) หลักการผลประโยชน์	- การออกแบบการวิจัยต้องเหมาะสมและสอดคล้องกับโจทย์วิจัย ระวังมิให้ก่อให้เกิดความเสี่ยง หรือลดความเสี่ยงอันอาจเกิดขึ้นแก่ผู้เข้าร่วมวิจัย (do no harm) รวมทั้งผลการศึกษาวิจัยควรก่อประโยชน์สูงสุดแก่สังคมโดยรวม - นอกจากการออกแบบวิจัยที่เหมาะสมแล้ว หลักการนี้ยังครอบคลุมถึงศักยภาพของผู้วิจัยในการดำเนินการวิจัย และในการปกป้องสิทธิประโยชน์ของผู้เข้าร่วมวิจัยอีกด้วย	- การประเมินความเสี่ยงและประโยชน์ที่ได้จากการวิจัย (risk/benefit assessment) ตัวอย่างเช่น ในแบบเสนอโครงการวิจัยเพื่อขอรับการพิจารณารับรองจากคณะกรรมการจริยธรรมการวิจัยในคน หลักการนี้จะสะท้อนให้เห็นได้อย่างชัดเจนในประเด็นข้อพิจารณาด้านจริยธรรมการวิจัยในคน (ethical consideration) ซึ่งประกอบไปด้วย “เหตุผลและความจำเป็นที่ต้องดำเนินการวิจัยในคน” “ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ” “ความเสี่ยงที่อาจเกิดเหตุการณ์ไม่พึงประสงค์ต่อผู้เข้าร่วมวิจัย” และ “วิธีการปกป้องความลับของข้อมูลส่วนตัวของผู้เข้าร่วมวิจัย” เป็นต้น - ประเด็นเรื่องศักยภาพของผู้วิจัยจะสะท้อนให้เห็นในประวัติและผลงานของผู้วิจัยที่ต้องแนบมาพร้อมกับเอกสารอื่นๆ
(3) หลักความยุติธรรม	ผู้วิจัยมีกระบวนการเลือกผู้เข้าร่วมโครงการวิจัยอย่างถูกต้องและยุติธรรม กล่าวคือการกระจายความเสี่ยง (ที่อาจเกิดขึ้น) และประโยชน์ที่ได้รับอย่างเท่าเทียมกัน โดยไม่ลำเอียงต่อกลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง หรือละเลยกลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง	กระบวนการคัดเลือกผู้ร่วมวิจัยอย่างถูกต้องและยุติธรรม (fair procedures and outcome in the selection of subject) ตัวอย่างเช่น ในแบบเสนอโครงการวิจัยเพื่อขอรับการพิจารณารับรองจากคณะกรรมการจริยธรรมการวิจัยในคน หลักการนี้จะสะท้อนให้เห็นได้อย่างชัดเจนในประเด็นการออกแบบการวิจัย โดยเฉพาะเกณฑ์การคัดเลือกผู้เข้าร่วมวิจัยและกระบวนการเชิญชวนให้เข้าร่วมวิจัย

- (4) หลักการเคารพในชุมชน
- การปรึกษาขอความคิดเห็น การทำความเข้าใจกับบริบททางสังคมวัฒนธรรม รวมทั้งชี้แจงให้ชุมชนเห็นถึงประโยชน์หรือความเสี่ยง (ที่อาจเกิดขึ้น) ทั้งต่อบุคคลและต่อชุมชน ทั้งหมดนี้คือ **กระบวนการชี้แจงข้อมูลและขอคำยินยอมจากชุมชน**
 - กระบวนการขอคำยินยอมจากชุมชน (community consent) ซึ่งชุมชนอาจจะมีคณะกรรมการของชุมชนเอง ซึ่งมีหน้าที่ดูแลเรื่องนี้ หรือโครงการวิจัยอาจตั้งคณะกรรมการฝ่ายชุมชนขึ้นมาเพื่อทำให้เกิดความเข้าใจตรงกัน ระหว่างงานวิจัยกับชุมชน และประชาชนในชุมชน (อย่างไรก็ตาม เมื่อผ่านกระบวนการจากชุมชนแล้ว กระบวนการขอคำยินยอมจากแต่ละบุคคลก็ยังคงทำด้วยเช่นเดียวกัน)

คัดแปลงจาก : Council for International Organizations of Medical Sciences (CIOMS), 2002; National Science Foundation, 1979 (cited in Adler and Clark, 2008); Quinn, S.C., 2004; U.S. Department of Health, Education and Welfare, 1979; Wallace, S.A., 2006; คณะกรรมการจริยธรรมการวิจัยในคน มหาวิทยาลัยมหิดล, 2552.

ประเด็นและวัตถุประสงค์ของโครงการวิจัย หลักการที่กล่าวมาถือเป็นฐานความคิดที่สำคัญสำหรับการพัฒนาโครงการวิจัยที่เกี่ยวข้องกับคน นอกเหนือจากการออกแบบวิจัยที่ถูกต้องเหมาะสมตามหลักวิชาแล้ว เพราะถ้าหากออกแบบวิจัยดี แต่ไม่คำนึงถึงจริยธรรม ผลการวิจัย หรือความรู้ที่ได้ก็ไม่สามารถได้รับการยอมรับ และเอาไปใช้ประโยชน์ได้ (บุปผา, 2531) ดังที่มีผู้รู้บางท่านกล่าวไว้ว่า หลักการพื้นฐานเกี่ยวกับจริยธรรมในการศึกษาวิจัยในคนก็คือ จริยธรรมที่ดี (good ethics) จะเกิดขึ้นได้บนพื้นฐานของศาสตร์ที่ดี (good science) เท่านั้น (วิชัย, 2544; Wallace, 2006) หรือในทำนองเดียวกัน ศาสตร์ที่ดีจะเกิดขึ้นได้ก็จะต้องตั้งอยู่บนพื้นฐานของจริยธรรมที่ดีด้วยเช่นเดียวกัน คณะกรรมการจริยธรรมการวิจัยในคนจึงไม่สามารถพิจารณาเฉพาะประเด็นจริยธรรม (ethical review) อย่างเดียวได้ จำเป็นต้องพิจารณาความถูกต้องทางด้านเทคนิควิชาการ (scientific review)ควบคู่กันไปด้วย (Council for International Organizational of Medical Sciences, 2002)

คำถามที่มักเกิดขึ้นบ่อยๆ ก็คือว่า การศึกษาทางด้านสังคมศาสตร์ส่วนใหญ่เป็นการสอบถามข้อมูลเกี่ยวกับ ความคิด ความเชื่อ หรือพฤติกรรมทางสังคมในแต่ละด้าน ไม่เกี่ยวกับการทดลองทาง

ด้านร่างกาย หรือก่อให้เกิดอันตราย ความเจ็บปวดทางกายแต่อย่างใด การพิจารณาประเด็นทางด้านจริยธรรมจำเป็นด้วยหรือไม่? คำตอบก็คือ จำเป็นอย่างยิ่งเพราะว่าข้อมูลทางสังคมศาสตร์บางประการอาจเกิดผลต่อจิตใจของผู้ให้ข้อมูลได้และอาจเข้าไปล่วงละเมิดสิทธิส่วนบุคคลหรือความเป็นส่วนตัวของบุคคลได้เช่นเดียวกัน (Yoddumnern-Attig, 2001; นิมิตร, 2552)

“ความเสี่ยง” อันอาจเกิดจากการวิจัยทางด้านสังคมศาสตร์

“ความเสี่ยง” อันอาจเกิดจากการวิจัยทางด้านสังคมศาสตร์ ครอบคลุมหลายประเด็นด้วยกัน ซึ่ง Sieber (2001) ได้รวบรวมไว้ดังนี้

(1) ความเสี่ยงอันอาจเกิดจากความไม่สะดวก (inconvenience) กล่าวคือ ผู้วิจัยอาจเก็บข้อมูลในช่วงที่ผู้ให้ข้อมูลไม่สะดวก เช่น เวลาไม่เหมาะสม สถานที่ไม่เหมาะสม (ไม่มีลักษณะเป็นสัดส่วน มีผู้คนพลุกพล่าน เก็บความลับไม่ได้) หรือแบบสอบถามยาวเกินความจำเป็น ต้องใช้เวลานานเกินไป เป็นต้น

(2) ความเสี่ยงทางด้านอารมณ์ หรือทางด้านสภาพจิตใจ (emotional or psychological risk) ข้อคำถามของโครงการวิจัยบางข้ออาจทำให้ผู้ร่วมวิจัย

ไม่สบายใจ วิตกกังวล ว่าข้อมูลส่วนบุคคลจะรั่วไหลออกไปภายนอก (ถึงแม้ว่าจะได้รับคำมั่นจากผู้วิจัยว่าจะรักษาความลับก็ตาม)

(3) **ความเสี่ยงทางสังคม (social risk)** ซึ่งอาจเกิดจากการรั่วไหลของความลับ ถูกสังคมตั้งข้อรังเกียจ และถูกกีดกันจากสังคม เช่น ในกลุ่มผู้หญิงติดเชื้อเอชไอวี มองว่าการเปิดเผยสถานภาพของตนมีความเสี่ยงหลายประการด้วยกัน เช่น กลัวว่าจะถูกสังคมตั้งข้อรังเกียจ ซึ่งล้วนแต่ทำให้ผู้หญิงติดเชื้อมองว่าตนเองอาจถูกทอดทิ้ง และไม่สามารถใช้ชีวิตอยู่ในสังคมตามปกติได้ (เอี่ยมพร และคณะ, 2549)

(4) **ความเสี่ยงทางกาย (physical risk)** ข้อมูลอาจย้อนกลับมาทำร้ายผู้ให้ข้อมูลได้ เช่น ในการศึกษาเกี่ยวกับความรุนแรงในครอบครัว หรือสถานการณ์อื่นๆ ที่เกี่ยวเนื่องกับความรุนแรง ซึ่งอาจเป็นความเสี่ยงของทั้งผู้ให้ข้อมูลและผู้วิจัย(รวมทั้งทีมงาน) ด้วย

(5) **ความเสี่ยงทางด้านเศรษฐกิจ (financial risk)** เช่น การถูกออกจากงานเนื่องจากการเจ็บป่วยหรือประกอบอาชีพไม่ได้ เพราะถูกรังเกียจ หรือไม่มีเรงพอที่จะประกอบอาชีพ เป็นต้น

(6) **ความเสี่ยงต่อกฎหมาย (legal risk)** โดยเฉพาะในกรณีของการกระทำบางอย่างที่ผิดกฎหมาย เมื่อข้อมูลถูกเปิดเผยออกไปก็จะเกิดความเสี่ยงต่อกฎหมายได้

(7) **ความเสี่ยงต่อการถูกละเมิดความเป็นส่วนตัว (risk related to invasion of privacy)** หรือการเปิดเผยข้อมูลที่เป็นความลับส่วนบุคคล (breach of confidentiality)

(8) **ความเสี่ยงจากกระบวนการวิจัย (risk related to research process)** ความเสี่ยงอาจมีสาเหตุจากกระบวนการวิจัยก็ได้ เช่น แนวคิด ความเชื่อ ที่นำไปวิจัยแล้วส่งผลกระทบต่อประเพณีความเชื่อดั้งเดิม หรือแม้กระทั่งการนำผลวิจัยไปใช้โดยการประเมินผลไม่รอบคอบพอ ก็อาจกระทบต่อสังคมในทางที่ไม่ถูกต้องด้วยเช่นกัน (นิมิตร, 2552)

ความเสี่ยงดังกล่าวข้างต้นอาจเกิดขึ้นได้ไม่เพียงแต่เฉพาะกับผู้เข้าร่วมวิจัย หรือผู้ให้ข้อมูลเท่านั้น หากแต่อาจเกิดขึ้นได้กับบุคคลที่สองที่เกี่ยวข้อง (secondary subjects) ด้วยเช่นเดียวกัน เช่น บุคคลในครอบครัวของผู้เข้าร่วมวิจัย หากผู้วิจัยหรือคณะกรรมการจริยธรรมเห็นว่าข้อมูลที่ขอมามากเกินไปและละเอียดอ่อน อาจต้องพิจารณาขอความยินยอมจากบุคคลที่สองด้วยเช่นเดียวกัน (นิมิตร, 2552)

การปกป้องความเป็นส่วนตัวและการรักษาความลับ

การปกป้องความเป็นส่วนตัวและการรักษาความลับของผู้เข้าร่วมวิจัย มีความสำคัญอย่างยิ่งยวด (ไม่ว่าผู้ร่วมวิจัยจะเป็นใคร) ในการเขียนโครงการวิจัย ผู้วิจัยควรถามตัวเองก่อนว่าจะมีวิธีการปกป้องความเป็นส่วนตัวและรักษาความลับของผู้เข้าร่วมวิจัยอย่างไร โดยเริ่มตั้งแต่การออกแบบการวิจัย กระบวนการขอคำยินยอม การเก็บและวิเคราะห์ข้อมูล การเขียนรายงานและการเผยแพร่ผลงาน

การออกแบบวิจัยที่เหมาะสม สอดคล้องกับโจทย์และผู้เข้าร่วมวิจัย จะช่วยปกป้องความเป็นส่วนตัวและการรั่วไหลของความลับ ตัวอย่างเช่น การศึกษาเกี่ยวกับผู้ติดเชื้อเอชไอวีซึ่งเป็นเรื่องที่ละเอียดอ่อนมาก การวางแผนการวิจัยจึงต้องทำอย่างรอบคอบ เพื่อมิให้กระทบต่อความอ่อนไหวทางด้านจิตใจ ร่างกาย และสังคมของผู้ติดเชื้อ ซึ่งการพูดคุยอย่างไม่เป็นทางการ โดยการใช่วิธีการวิจัยแบบมีส่วนร่วม (participatory research approach) อาจจะเป็นวิธีการที่เหมาะสมที่สุดสำหรับโครงการในลักษณะนี้

กระบวนการขอความยินยอมเป็นกลไกสำคัญ อีกประการหนึ่งที่จะช่วยปกป้องความเป็นส่วนตัวและเป็นหลักประกันการเก็บรักษาข้อมูลเป็นความลับ (Sieber, 2001) เนื่องจากผู้วิจัยจำเป็นต้องให้ข้อมูลหรือชี้แจงรายละเอียดให้ผู้ที่จะเข้าร่วมการวิจัยทราบและเข้าใจอย่างละเอียด ถึงจุดมุ่งหมายและวัตถุประสงค์ของโครงการ ประเด็นคำถามหลักๆ กระบวนการและขั้นตอนในการทำวิจัย รวมทั้งสิทธิในการที่จะ

ตัดสินใจเข้าร่วมวิจัย หรือปฏิเสธ ผู้ที่ปฏิเสธการเข้าร่วมก็ควรจะต้องทราบด้วยว่าเป็นสิทธิที่ทำได้โดยไม่มีผลกระทบใดๆ ตามมา

การขอคำยินยอมเป็นช่องทางที่จะช่วยให้ประชากรเป้าหมาย(ผู้ที่เข้าร่วมวิจัย)สามารถประเมินและชั่งน้ำหนักระหว่างความเสี่ยง (อันอาจจะเกิดขึ้น) และประโยชน์ที่พึงได้ ก่อนการตัดสินใจเช่นหนังสือแสดงเจตนายินยอมเข้าร่วมวิจัย ทั้งนี้ ต้องเป็นการตัดสินใจโดยความสมัครใจเท่านั้นไม่ใช่เพราะการข่มขู่หรือหลอกลวงทางใดทางหนึ่ง

มีกรณีใดบ้างที่การเซ็นหนังสือแสดงเจตนายินยอมเข้าร่วมวิจัยอาจไม่เหมาะสม

มีหลายกรณีที่การขอคำยินยอมโดยการเซ็นชื่อในหนังสือแสดงเจตนายินยอมอาจไม่เหมาะสม เช่น

- ในกลุ่มประชากรที่ไม่สามารถอ่านและเขียนได้ หรือ
- ในบางกลุ่มที่กลัวว่าการเซ็นชื่ออาจนำไปสู่เรื่องอื่นๆ ได้ เช่น การกักขังเงิน หรือ การสูญเสียที่ดินในภายหลัง เป็นต้น

ในทั้งสองกรณีดังกล่าว ผู้วิจัยสามารถขอคำยินยอมโดยทางวาจาได้โดยที่ผู้วิจัย หรือผู้ช่วยวิจัยเป็นผู้อ่านเอกสารชี้แจงรายละเอียดให้ประชากรเป้าหมายได้รับทราบและเข้าใจ เมื่อได้รับคำยินยอมแล้วผู้วิจัยหรือผู้ช่วยวิจัยเป็นผู้เซ็นชื่อเพื่อการรับรองใน 2 ประเด็นคือ ได้ชี้แจงรายละเอียดและได้รับคำยินยอมโดยวาจาแล้ว ทั้งนี้ต้องมีพยานรับรู้ด้วย

- ในกรณีที่ผู้เข้าร่วมกลุ่มอายุ 18 ปี หรือต่ำกว่า ผู้วิจัยจำเป็นต้องขอคำยินยอมจากผู้ปกครองหรือผู้ดูแล และถ้าหากข้อคำถามมีความละเอียดอ่อนมาก **สมควรอย่างยิ่งที่จะแนบเครื่องมือหรือแบบสอบถามไปให้ผู้ปกครองหรือผู้ดูแลอ่านควบคู่กันกับเอกสารชี้แจงและหนังสือแสดงเจตนายินยอมเข้าร่วมวิจัยด้วย**

- ในกลุ่มผู้ด้อยโอกาส เช่น กลุ่มที่ปกป้องตัวเองไม่ได้ เนื่องจากการไม่เข้าใจวัตถุประสงค์ของ

โครงการวิจัย หรือกลุ่มผู้ป่วยที่ความเจ็บป่วยเป็นปัจจัยหนึ่งที่กระทบกระเทือนความสามารถในการเข้าร่วมวิจัย ในกรณีเช่นนี้อาจต้องปรับวิธีการขอความยินยอม(เช่นอาจให้ผู้อื่นเป็นผู้ให้คำยินยอมแทน) หรือปรับปรุงวิธีการชี้แจงและทบทวนว่าผู้เข้าร่วมวิจัยเข้าใจในวัตถุประสงค์และวิธีการวิจัยอย่างถูกต้อง รวมทั้งให้ความมั่นใจในการเก็บรักษาความลับของผู้ให้ข้อมูล เป็นต้น (นิมิตร, 2552)

ความแตกต่างระหว่างข้อมูลนิรนาม (anonymity) และการรักษาความลับ (confidentiality)

การปกป้องความเป็นส่วนตัวและการรักษาความลับ มีอยู่ 2 แนวทาง ซึ่งแตกต่างกัน คือ แนวทางที่เรียกว่าข้อมูลนิรนาม (anonymity) และแนวทางการรักษาความลับ (confidentiality) ผู้วิจัยจะใช้แนวทางใดขึ้นอยู่กับวัตถุประสงค์และวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลเป็นสำคัญ

ข้อมูลนิรนาม หมายถึงการปิดชื่อและตัวบ่งชี้บุคคลอย่างอื่นที่ผู้วิจัย (และผู้อื่น) ไม่สามารถทราบได้เลยว่าใครเป็นผู้ให้ข้อมูลซึ่งเป็นหลักประกันที่ดีที่สุดในการป้องกันการรั่วไหลของข้อมูล/ความลับ อย่างไรก็ตาม ความเป็นนิรนามอย่างสมบูรณ์อาจเป็นไปได้ยาก ในกรณีที่ต้องการติดตามผลหรือในการศึกษาวิจัยระยะยาว (Sieber, 2001; Adler and Clark, 2008)

การรักษาความลับ หมายถึงการเก็บข้อมูลที่มีการระบุชื่อและตัวบ่งชี้บุคคลอย่างอื่น ที่ทำให้ทราบได้ว่าข้อมูลเหล่านั้นเป็นของใคร หากแต่ผู้วิจัยและทีมงานยังคงการรักษาความลับอย่างเคร่งครัด เช่น มีการจัดเก็บข้อมูลอย่างดีไม่ให้ผู้อื่นที่ไม่ใช่ทีมงานวิจัยเข้าถึงข้อมูลได้ การวิเคราะห์ซึ่งแสดงผลในภาพรวมไม่ได้สะท้อนให้เห็นข้อมูลรายบุคคล รวมทั้งการทำลายแบบสอบถาม หรือลบข้อมูลออกจากเทป หลังจากทำงานวิจัยเสร็จสมบูรณ์แล้ว เป็นต้น (Morgan, 1998; Adler and Clark, 2008)

วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล

วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัยทางสังคมศาสตร์มีอยู่หลากหลายวิธีด้วยกัน แต่ละวิธีมีจุดมุ่งหมายต่างกัน วิธีการรักษาความลับอาจแตกต่างกันบ้าง อย่างไรก็ตาม ในภาพรวมแล้วก็ยึดหลักเดียวกัน กล่าวคือ การหาวิธีจัดการเชื่อมโยงระหว่างข้อมูลกับผู้ให้ข้อมูล ตัวอย่างเช่น ในการสำรวจแบบตัดขวาง (cross-sectional survey) ซึ่งเป็นการเก็บข้อมูลจากกลุ่มคนที่หลากหลาย และเก็บเพียงครั้งเดียว ในกรณีเช่นนี้ การใช้วิธีการนิรนามก็ย่อมทำได้ โดยที่ในแบบสำรวจไม่จำเป็นต้องมีชื่อหรือข้อบ่งชี้บุคคลอย่างอื่น และใช้สถิติวิเคราะห์เป็นภาพรวมไม่ใช่ข้อมูลรายบุคคล ในลักษณะเช่นนี้ก็จะสามารถลดความเสี่ยงต่อการรั่วไหลของข้อมูลได้

ในการศึกษาวิจัยระยะยาว (longitudinal study) ซึ่งเป็นการเก็บข้อมูลในกลุ่มเดียวกัน ตั้งแต่สองครั้งขึ้นไป ในกรณีเช่นนี้ การใช้วิธีการแบบนิรนามอาจไม่เหมาะสม เพราะผู้วิจัยต้องเก็บข้อมูลในรอบที่สอง หรือรอบที่สาม ในกลุ่มประชากรกลุ่มเดียวกันกับในรอบแรก รวมทั้งในการวิเคราะห์ข้อมูลผู้วิจัยต้องเชื่อมต่อข้อมูลของคน/กลุ่มคนในรอบแรกเข้ากับรอบที่สอง และรอบที่สาม (และ/หรือรอบต่อไป) ดังนั้น ผู้วิจัยจึงต้องหาวิธีการกำหนดรหัสและข้อบ่งชี้บุคคลอย่างอื่นที่ผู้วิจัยและทีมงานเท่านั้นที่จะเข้าถึงได้ ผู้อื่นนอกเหนือจากบุคคลดังกล่าว สามารถนำข้อมูลไปใช้ได้โดยไม่สามารถระบุหรือเชื่อมโยงถึงผู้ให้ข้อมูล การดำเนินการในลักษณะนี้ก็เป็นวิธีการหนึ่งที่จะปกป้องความเป็นส่วนตัวและการรักษาความลับของผู้ให้ข้อมูลได้

ในการวิจัยเชิงคุณภาพ (qualitative research) ก็มีวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลหลากหลายวิธีเช่นเดียวกันที่ใช้กันแพร่หลาย คือการสังเกต (observation) การพูดคุยอย่างไม่เป็นทางการ (informal conversation) การสัมภาษณ์ระดับลึก (indepth interview) และการจัดสนทนากลุ่ม (focus group discussion)

ในทุกวิธีการ เนื่องจากจำนวนผู้ให้ข้อมูลน้อย

การตามรอยหาผู้ให้ข้อมูลจึงทำได้ไม่ยาก ผู้วิจัยจำเป็นต้องยึดหลักการปกป้องความเป็นส่วนตัวและการรักษาความลับอย่างเคร่งครัด

ตัวอย่างเช่น การจัดสนทนากลุ่ม (focus group discussion) ซึ่งมีผู้เข้าร่วมกลุ่มระหว่าง 7-12 คน ข้อมูลที่ได้เป็นข้อมูลกลุ่มที่เกิดจากกระบวนการกลุ่มและปฏิสัมพันธ์ภายในกลุ่ม สำหรับการเก็บข้อมูลในลักษณะนี้จึงเหมาะกับแนวทางการรักษาความลับของข้อมูลอย่างเคร่งครัดมากกว่าแนวคิดเรื่องข้อมูลนิรนาม

ผู้วิจัยจะประกันการรักษาความลับได้อย่างไร?

แนวทางที่จะประกันการรักษาความลับของข้อมูลในการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยเฉพาะการจัดสนทนากลุ่ม อาจทำได้ดังนี้คือ ผู้วิจัยควรระบุให้ชัดเจนในข้อเสนอโครงการ และในการชี้แจงต่อผู้เข้าร่วมวิจัยว่า

- ข้อมูลจะถูกเก็บไว้อย่างดี มีแต่ทีมวิจัยเท่านั้นที่จะเข้าถึงข้อมูลได้
- ถ้าหากมีการถอดเทปจะไม่มีชื่อและข้อบ่งชี้บุคคลอย่างอื่นให้เชื่อมโยงไปถึงข้อมูลได้ หรืออาจมีการใช้นามสมมติ หรือรหัสแทน ซึ่งทราบเฉพาะทีมวิจัยเท่านั้น
- ผู้วิจัยต้องทำความเข้าใจเบื้องต้นกับผู้เข้าร่วมกลุ่ม (สนทนา) ว่าข้อมูลที่อภิปรายกันในกลุ่ม ไม่ควรนำไปพูดข้างนอก (กลุ่ม) เพราะอาจทำให้เกิดความเสียหายได้ หรือ ให้กลุ่มตกลงกันเองว่าจะรักษาความลับในกลุ่มอย่างไร (Morgan, 1998)

การเขียนรายงานและบทความ

ผู้วิจัยจะปกป้องความเป็นส่วนตัวและการรักษาความลับในการเขียนรายงานอย่างไร ในการวิเคราะห์และรายงานผลการศึกษาผู้วิจัยอาจละเมิดหลักการข้อนี้โดยไม่ได้ตั้งใจ ประเด็นนี้สำคัญมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งในการวิจัยเชิงคุณภาพ

การรักษาความลับของข้อมูลและผู้ให้ข้อมูลเรื่องนี้ถือเป็นความสำคัญอย่างยิ่งยวดที่ผู้วิจัยต้องตระหนัก และระมัดระวังเป็นพิเศษ ซึ่งสามารถทำได้หลายวิธี **ประการแรก** คือการไม่ระบุสถานที่ที่ทำการ

ศึกษาและผู้ที่ให้ข้อมูลหรือผู้ที่เกี่ยวข้องอย่างชัดเจน เฉพาะเจาะจง (เช่น ชื่อหมู่บ้าน ชื่อตำบล หรือชื่อผู้ให้ข้อมูล) ควรใช้นามสมมุติแทน **ประการที่สอง** โดยทั่วไปแล้วการวิเคราะห์ข้อมูลจะทำในภาพรวมซึ่งไม่ได้เฉพาะเจาะจงว่าเป็นข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลคนใด ถ้าหากการศึกษาทำเป็นรายกรณี หรือเมื่อมีการยกตัวอย่างก็ใช้นามสมมุติแทนได้ **ประการที่สาม** ในกรณีที่มีการยกถ้อยคำหรือข้อความของผู้ให้ข้อมูลขึ้นมาอ้างอิง (quotation) ผู้วิจัยก็ระบุเพียงลักษณะของผู้ให้ข้อมูลเท่านั้น พอให้ผู้อ่านเห็นภาพเจ้าของข้อมูล (เช่น ผู้ให้ข้อมูลเป็นชายหรือหญิง อายุเท่าใด อาชีพอะไร เป็นต้น) ไม่จำเป็นต้องระบุชื่อผู้ให้ข้อมูลไว้ข้างท้ายข้อความ **ประการที่สี่** การใช้แผนที่ในรายงานการวิจัยมีวัตถุประสงค์เพื่อช่วยผู้อ่านให้เห็นภาพและรู้จักพื้นที่ที่ผู้วิจัยศึกษา โดยเฉพาะอย่างยิ่งในแง่ของโครงสร้างสาธารณูปโภค สภาพแวดล้อมทางด้านสังคม และสิ่งแวดล้อม ที่อาจส่งผลกระทบต่อประเด็นที่ผู้วิจัยศึกษาอยู่ (ถือว่าเป็นส่วนหนึ่งของข้อมูล) ทั้งนี้ทั้งนั้น แผนที่ที่ใช้เป็นส่วนประกอบในรายงานจึงไม่ควรมีเครื่องหมายที่ชี้ให้ผู้อ่านสามารถระบุที่ตั้งและเข้าถึงพื้นที่และประชากรกลุ่มศึกษาได้ (เช่น แผนที่ที่ระบุชื่อถนนเข้าสู่ชุมชน ชื่อชุมชน หรือชื่อหมู่บ้านที่อยู่ใกล้เคียง เป็นต้น) **ประการที่ห้า** ข้อมูลที่เก็บรวบรวมมาทั้งหมด ควรเก็บรักษาไว้อย่างดีที่ทีมงานวิจัยเท่านั้น ไม่ควรนำไปเผยแพร่แก่สาธารณชน

ทั้งหมดนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อรักษาความลับของข้อมูลและปกป้องผู้ให้ข้อมูลซึ่งถือเป็นสิทธิขั้นพื้นฐานของผู้ให้ข้อมูล ทั้งนี้เนื่องจากการศึกษาเชิงคุณภาพใช้จำนวนตัวอย่างไม่มาก ถ้าหากไม่ใช้ความระมัดระวังแล้ว ผู้อ่านอาจตามรอยหาผู้ให้ข้อมูลได้ไม่ยาก ซึ่งอาจส่งผลที่ไม่พึงประสงค์ต่อผู้ให้ข้อมูลในภายหลัง เพราะฉะนั้นการรักษาความลับของข้อมูลและผู้ให้ข้อมูลจึงเป็นหน้าที่โดยตรงของผู้วิจัย (เบญญา และกาญจนา, 2552)

ประเด็นทางสังคม-วัฒนธรรมที่เกี่ยวข้อง

งานวิจัยทางสังคมศาสตร์หลายโครงการ อาจเกี่ยวกับจริยธรรมและวัฒนธรรมที่แตกต่างและหลากหลายซึ่งผู้วิจัยพึงตระหนักและทำความเข้าใจ (ทั้งก่อนทำวิจัย ระหว่างช่วงทำวิจัย และการรายงานผล) ในประเด็นที่สำคัญเหล่านี้ ตัวอย่างเช่น

- ให้ความสำคัญต่อความเหมาะสมทางด้านวัฒนธรรม (cultural appropriateness) ที่จะช่วยกำหนดแนวทางที่เหมาะสมในการทำวิจัย ซึ่งเริ่มตั้งแต่ประเด็นการวิจัย
- ทำความเข้าใจบริบททางสังคม-วัฒนธรรมของประชาชนในพื้นที่ศึกษาโดยการปรึกษาหารือกับผู้รู้/ผู้เชี่ยวชาญ ทั้งในและนอกพื้นที่
- การให้ประชาชนในพื้นที่ศึกษาเข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการวิจัย (participatory research) เพื่อให้การวิจัยเป็นไปอย่างเหมาะสมและไม่ขัดต่อความรู้สึก และวิถีชีวิตของประชาชนในพื้นที่ศึกษา
- ในบางกรณีชุมชนอาจร่วมเป็นเจ้าของข้อมูล และผลการศึกษาด้วย (Mohatt and Thomas, 2006)
- ความเชื่อของชุมชนบางประการ เช่น เกี่ยวกับการเอาเลือดหรือปัสสาวะไปตรวจ อาจส่งผลกระทบต่อการปฏิบัติการวิจัยได้ (Nuffield Council on Bioethics, 2002) ผู้วิจัยจึงต้องหาวิธีการชี้แจงและอธิบายอย่างชัดเจน และเป็นที่รับได้ในชุมชน
- ความแตกต่างระหว่างอุดมการณ์ของผู้ให้บริการสุขภาพและประชาชนโดยทั่วไป/ผู้ป่วย กล่าวคือ อุดมการณ์ของผู้ให้บริการฯ คือการช่วยให้ประชาชน/ผู้ป่วยมีสุขภาพดีขึ้น ในขณะที่อุดมการณ์ของประชาชน/ผู้ป่วยคือ การทำให้ทุกอย่างในชีวิตสมดุลไม่ว่าจะเป็นทางด้านสุขภาพ(กาย) สุขภาพจิต และสุขภาพสังคม (ของตนเองและครอบครัว) (Yoddumnern-Attig, 2001) อุดมการณ์ของสองกลุ่มนี้บางครั้งไม่ไปด้วยกัน ซึ่งอาจส่งผลกระทบต่อกระบวนการวิจัยได้

- ในบางกรณี ผู้วิจัยอาจต้องทำความเข้าใจกับความหมายและความเชื่อบางอย่างที่เฉพาะเจาะจงของชุมชนนั้นๆ เพื่อที่จะได้ออกแบบวิจัยได้อย่างเหมาะสม (ตัวอย่าง เช่น ความหมายของคำว่าออกกําลังกาย หรือความเชื่อเรื่องสาเหตุของการเจ็บป่วยอาจแตกต่างกันในวัฒนธรรมที่ต่างกัน เป็นต้น)

- ในกรณีที่ต้องใช้ล่ามในการเก็บข้อมูล ล่ามควรได้รับการอบรมและทำความเข้าใจในเรื่องของประเด็นการวิจัย จุดมุ่งหมาย วัตถุประสงค์ วิธีการเก็บข้อมูล เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บข้อมูล รวมทั้งประเด็นทางด้านจริยธรรมด้วย (โดยเฉพาะเรื่องการรักษาความลับของข้อมูล)

สรุป

หลักการสำหรับจริยธรรมการวิจัยในคนถูกกำหนดขึ้นเพื่อปกป้องความเป็นบุคคล รวมทั้งอันตราย(ที่อาจเกิดขึ้น) ของผู้เข้าร่วมวิจัย/ผู้ให้ข้อมูล ในขณะเดียวกันก็เพื่อปกป้องผู้วิจัยเองด้วย กลไกทางสังคมที่จะเข้ามาช่วยประเมินเพื่อให้โครงการวิจัยทุกโครงการตั้งอยู่บนพื้นฐานหลักการจริยธรรมการวิจัยในคนอย่างเคร่งครัด เรียกว่า คณะกรรมการจริยธรรมการวิจัยในคน (Institutional Review Board-IRB) ซึ่งประกอบด้วยผู้ทรงคุณวุฒิหลากหลายสาขาวิชา (multidisciplinary) (Adler and Clark, 2008) ซึ่งเริ่มเป็นรูปเป็นร่างมาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2507

สำหรับในประเทศไทย คณะกรรมการจริยธรรมการวิจัยในคนเริ่มมีขึ้นครั้งแรกที่สถาบันวิจัยวิทยาศาสตร์สุขภาพ ในสังกัดคณะแพทยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ใน พ.ศ. 2518 (Nimnuan and Sueblinvong, 2006, อ้างใน ธาดา, 2552) แต่ในปัจจุบันเกือบทุกหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการวิจัยและการให้บริการฯ จะมีคณะกรรมการจริยธรรมการวิจัยในคนของตนเอง เพื่อคอยช่วยเหลือและประเด็นทางจริยธรรม

สาระหลักที่นักวิจัยพึงปฏิบัติก็คือ

- โครงการวิจัยทุกโครงการ ควรส่งโครง

ร่างงานวิจัยให้คณะกรรมการจริยธรรมการวิจัยในคนของหน่วยงานที่ตนสังกัดเพื่อการประเมินโครงการวิจัย และขอรับการพิจารณารับรองจากคณะกรรมการจริยธรรมการวิจัยในคนก่อนดำเนินการวิจัย

- โครงการวิจัยที่เกี่ยวข้องกับคนทุกโครงการควรมีกระบวนการขอคำยินยอม รวมทั้งการเซ็นในหนังสือแสดงเจตนายินยอม (นอกเสียจากบางกรณีที่ให้คำยินยอมโดยทางวาจาได้ เพราะอาจไม่สะดวกในการให้คำยินยอมเป็นลายลักษณ์อักษร)

- ในกรณีของเด็ก หรือผู้มีปัญหาทางสภาพจิตใจ อาจให้ผู้ปกครองหรือผู้ดูแลเป็นผู้ให้คำยินยอมแทน

- การให้ค่าตอบแทนเป็นค่ารถ หรือค่าเสียเวลาไม่ควรให้มากเกินไปจนกระทั่งกลายเป็นการสร้างแรงจูงใจให้เข้าร่วมโครงการ

- ผู้วิจัยต้องมีมาตรการที่รัดกุมในการรักษาความลับของข้อมูลและผู้ให้ข้อมูล

- ความเหมาะสมทางด้านวัฒนธรรมควรต้องนำมาพิจารณาตั้งแต่เริ่มโครงการ

สรุปหลักการสำคัญสำหรับการวิจัยในคนก็คือ เคารพในตัวบุคคล เคารพในวัฒนธรรม และป้องกันมิให้เกิดอันตรายหรือความเสี่ยงใดๆ ต่อผู้เข้าร่วมวิจัย ซึ่งทั้งหมดนี้ก็คือ “การเอาใจเขา มาใส่ใจเรา” นั่นเอง

เอกสารอ้างอิง

คณะกรรมการจริยธรรมการวิจัยในคน มหาวิทยาลัยมหิดล. 2552. *คู่มือการขอรับการรับรองจริยธรรมการวิจัยในคน*. มหาวิทยาลัยมหิดล. นครปฐม: มหาวิทยาลัยมหิดล.

จรรยา เศรษฐบุตร. 2544. “จริยธรรมในการวิจัยทางสังคมศาสตร์”, หน้า 29-37. ใน บุญผา ศิริวิศรีมีจรรยา เศรษฐบุตร และ เบญจา ยอดคำเนินเอ็ดดิกซ์ (บรรณาธิการ). *จริยธรรมสำหรับการศึกษาวิจัยในคน*. เอกสารวิชาการหมายเลข 258. นครปฐม: สถาบันวิจัยประชากรและสังคม

- มหาวิทยาลัยมหิดล.
- นิมิตร มรกต. 2552. “การพิจารณาบทบาทโครงการวิจัยทางสังคมศาสตร์.” *สารชมรมจริยธรรมวิจัยในคนแห่งประเทศไทย*. 9 (3) (กรกฎาคม – กันยายน 2552): 1-3.
- ธาดา สืบหลินวงศ์. 2552. “หลักจริยธรรมการวิจัยในคน” เอกสารประกอบการบรรยายในการอบรมเรื่อง จริยธรรมการวิจัยในคน วันศุกร์ที่ 27 พฤศจิกายน 2552 ณ ห้องประชุมอเนกประสงค์ สถาบันวิจัยภาษาและวัฒนธรรมเอเชีย มหาวิทยาลัยมหิดล ศาลายา นครปฐม อ้างถึง C. Nimnuan and T. Sueblinwong. 2006. *Research Ethics in Thailand: Similar Principles but Different Appreciation*. Poster presentation at 8th World Congress of Bioethics, Beijing, 5-9 August, 2006.
- บุปผา ศิริวิทย์. 2531. “จริยธรรมกับการวิจัย”, หน้า 369-379. ใน เบญจา ยอดคำเนิน-แอ็ดดิกซ์ บุปผา ศิริวิทย์ และวาทีณี บุญชะลิกย์ (บรรณาธิการ). *การศึกษาเชิงคุณภาพ: เทคนิคการวิจัยภาคสนาม*. เอกสารวิชาการหมายเลข 115. นครปฐม: สถาบันวิจัยประชากรและสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล.
- บุปผา ศิริวิทย์ จรรยา เศรษฐบุตร เบญจา ยอดคำเนิน-แอ็ดดิกซ์. 2544. “บทบรรณาธิการ”, หน้า ก. ใน บุปผา ศิริวิทย์ จรรยา เศรษฐบุตร และ เบญจา ยอดคำเนิน-แอ็ดดิกซ์ (บรรณาธิการ). *จริยธรรมสำหรับการศึกษาวิจัยในคน*. เอกสารวิชาการหมายเลข 258. นครปฐม: สถาบันวิจัยประชากรและสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล.
- เบญจา ยอดคำเนิน-แอ็ดดิกซ์ และกาญจนา ตั้งชลทิพย์. 2552. *การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ: การจัดการข้อมูล การตีความและการหาความหมาย*. เอกสารวิชาการหมายเลข 360. นครปฐม: สถาบันวิจัยประชากรและสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล
- วิชัย โชควิวัฒน์. 2544. “หลักเกณฑ์ทางจริยธรรมสำหรับการศึกษาวิจัยในคน”, หน้า 1-10. ใน บุปผา ศิริวิทย์ จรรยา เศรษฐบุตร และเบญจา ยอดคำเนิน-แอ็ดดิกซ์ (บรรณาธิการ). *จริยธรรมสำหรับการศึกษาวิจัยในคน*. เอกสารวิชาการหมายเลข 258. นครปฐม: สถาบันวิจัยประชากรและสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล.
- แสวง บุญเฉลิมวิภาส. 2544. “กฎหมายและปัญหาทางจริยธรรมสำหรับการวิจัยในคน”, หน้า 11-19. ใน บุปผา ศิริวิทย์ จรรยา เศรษฐบุตร และเบญจา ยอดคำเนิน-แอ็ดดิกซ์ (บรรณาธิการ). *จริยธรรมสำหรับการศึกษาวิจัยในคน*. เอกสารวิชาการหมายเลข 258. นครปฐม: สถาบันวิจัยประชากรและสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล.
- เอี่ยมพร ทองกระจาย สุภาณี ปลื้มเจริญ และจันทร์สุดา สุวรรณจันทร์ดี. 2549. “การเปิดเผยสถานภาพการติดเชื้อเอชไอวี”, หน้า 51-62. ใน เบญจา ยอดคำเนิน-แอ็ดดิกซ์ และคนอื่นๆ (บรรณาธิการ). *เสียงและทางเลือกของผู้หญิงติดเชื้อในประเทศไทย*. เอกสารวิชาการหมายเลข 312. นครปฐม: สถาบันวิจัยประชากรและสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล.
- Adler, E. S. and R. Clark. 2008. *How It's Done.: An Invitation to Social Research*. 3rd ed. Australia: Thomson.
- Council for International Organizations of Medical Sciences (CIOMS). 2002. *International Ethical Guidelines for Biomedical Research Involving Human Subjects*. Geneva: CIOMS in collaboration with World Health Organization (WHO).
- Kitiyaporn, D. 2001. “Ethical Principles for Practice and Research” pp. 64-84. In B. Sirirassamee, C. Sethaput and B. Yoddumnern-Attig (eds.) *Ethical Issues in Research Involving Human Subjects*. IPSR Publication No. 258. Nakorn Pathom : Institute for Population and Social Research, Mahidol University.

- Mohatt, G. V. and L. R. Thomas. 2006. "I wonder, Why Would You Do It That Way: Ethical Dilemmas in Doing Participatory Research With Alaska Native Communities", pp 93-116. In J. E. Trimble and C. B. Fisher (eds.). *The Handbook of Ethical Research with Ethnocultural Populations and Communities*. Thousand Oaks: SAGE Publications.
- Morgan, D. L. 1998. *The Focus Group Guidebook*. Focus Group Kit 1. Thousand Oaks: SAGE Publications.
- National Science Foundation. 1979. The National Science Foundation's Ethical Standards. National Science Foundation website <http://www.nsf.gov/bfa/dias/policy/hsfags.jsp#relation> cited in E. S. Adler and R. Clark, 2008. *How It's Done. An Invitation to Social Research* (3rd edition). Australia: Thomson.
- Nuffield Council on Bioethics. 2002. *The Ethics of Research Related to Healthcare in Developing Countries*. London: Nuffield Council on Bioethics.
- Pullman, D. 2002. "Conflicting Interests, Social Justice and Proxy Consent to Research." *Journal of Medicine and Philosophy*, 27(5): 523-545.
- Quinn, S. C. 2004. "Protecting Human Subjects: The Role of Community Advisory Boards." *American Journal of Public Health*, June 2004, 94(6): 918-922.
- Sieber, J. E. 2001. *Summary of Human Subjects Protection Issues Related to Large Sample Surveys*. U.S. Department of Justice, Bureau of Justice Statistics. (<http://74.153.132/searchMq=cache:OtkDyPFIC8QJ:www.ojp.usdoj.gov/bj....13/8/2009>)
- U.S. Department of Health, Education and Welfare. 1979. *The Belmont Report: Ethical Principles and Guidelines for Protection of Human Subjects of Research*. Washington D.C.: Government Printing Office.
- Wallace, S. A. 2006. "Addressing Health Disparities Through Relational Ethics: An Approach to Increasing African American Participation in Biomedical and Health Research", pp.67-75. In J. E. Trimble. and C. B. Fisher (eds.). *The Handbook of Ethical Research with Ethnocultural Populations and Communities*. Thousand Oaks: SAGE Publications.
- World Medical Association. 1964. *Declaration of Helsinki*. Geneva: World Health Organization.
- Yoddumnern-Attig, B. 2001. "The Concept of Social and Psychological Risks", p. 85. In B. Sirirassamee, C. Sethaput and B. Yoddumnern-Attig (eds.). *Ethical Issues in Research Involving Human Subjects*. IPSR Publication No. 258. Nakorn Pathom: Institute for Population and Social Research, Mahidol University.